

Наталія ДЗЮБИШИНА-МЕЛЬНИК

«О, ТО НЕ Є РОЗМОВКА ПОБУТОВА!»

Ніколи не пізно відчувати себе причетним до світу поезії, збагнути свою спорідненість з натхненною душею поета, разом з якою підносишся й сам... Ніколи не пізно, але що раніше, то краще, адже поезія - живильне джерело для одухотворення людини, для облагородження її.

Поезія - це завжди політ фантазії, тому поетичний світ може відкритися вже перед малюком - невтомним фантазером і артистом. Розширити обрії дитячої фантазії аж до поетичного світобачення - ось головне завдання справжньої поезії для дітей. Чи ставлять його ті поети, які витворюють обплутані римою розповіді про котиків, зайчиків, джмеликів або що? Якщо й ставлять, то самими римованими рядками тут не зарадиш. Тільки поетичні образи пробуджують у дитини відчуття прекрасного, прилучають її до художнього сприймання дійсності.

Поетичні образи для дітей особливі. Від образної системи «дорослої» поезії їх відрізняє доступність. Це та доступність, що враховує невеликий життєвий досвід і мовну практику дитини. Доступний образ аж ніяк не примітивний. Не збитись на спрощення - одна з найбільших складностей у творенні поезії для дітей. Справжня дитяча поезія має своїм підґрунтям не просто любов до дітей, а любов і велику повагу, велику довіру до маленького слухача-читача. Саме це й вирізняє прекрасну (хоча, на жаль, невелику) добірку віршів Ліни Костенко, об'єднаних під назвою «Бузиновий цар».

Письменниця обирає достойний об'єкт поетизації - живу природу, причому ті її явища, факти, які вже спостерегла дитина або може відкрити для себе, якщо їй підказати, підвести до них. Так виникає образ місяця, що буває то повним, то «худесеньким серпком», образ веселої дощу, від якого «день такий полив'яний», образ літа, що «виросло сунічками то по одній, то по дві», образ засмученого шпак, хатку якого «вітер чорногровий перекинув денцем догори». Є тут і фантастичні істоти, яких люблять вигадувати батьки для настрашки малят, як-от: дід Ревило, що забирає в торбу плаксунів, бузиновий цар, що ховається у темному садку.

Які ж мовні засоби прислужуються поетесі у створенні неповторних мініатюр? Звичайно, це традиційні в дитячому фольклорі слова із дрібно-пестливим значенням: *дощик, хлоп'я, грибочок, лапки, дрібнесенький, гарнесенький, біленький, спатки, або іменники з прикладками: в дудку-джоломію, равлик-павлик, котик-воркотик, або словосполучення з тавтологічною основою типу диво дивнее. Трапляються також елементи лірично-пісенного синтаксису: На гіллячках, на тоненьких. Цілоком органічно влітаються у вірш авторські новотвори: у садочку-зеленочку чорногровий (вітер), грибнесенький (дош), сестриченко-яличко, Бабуся-Ягуся. Загалом у віршах використовується, порівняно невелике коло слів. Більшість із них дитина чує і вживає у щоденному спілкуванні або знає з казок (заєць, вовк, сонце, місяць, зорі, вітер, папір, пензель, вікно, осінь, груша, дуб, сиріжка, цар, трон, корона, жаба-царівна, Дід Мороз, знати, питати, їхати, застудитись, червоний, кудлатий, щасливий, охайно, влітку, егорутощо). Саме ці звичайні і буденні, на перший погляд, слова складаються в поетичні образи. Привертає увагу розмовний синтаксис вірша. Напр.: «Хай би вибігли*

до стежки», «а нехай-но ще побудуть тут мені», «Люди добрії», «Бувай здоровий», «Як вам, бджілко, ночувалось?». Завдяки невимушеності поетичної мови дитина мимоволі засвоює, що звичне і незвичне в житті завжди поряд.

Особливо допомагає в цьому багата порівняннями поезія Ліни Костенко. Серед її образів є прості і складніші. Наприклад, дитині досить легко уявити звичайний пенюк тронем, адже йдеться про казкового бузинового царя: «На пенючку, як на троні, він сидить собі в короні». Або: «Цей дзвіночок, як намет». Справді, дзвоник, у якому сховалась від дощу бджола, подібний до намету. Більшого напруження уяви вимагає образ саду після дощу: «Струшується сад, як парасолька». Але хто з дітей не бачив, як мама струшує від дощових крапель свою парасольку? Або таке порівняння: «Сю ніч зорі чомусь колючі, як налякані їжачки». Справді, чому зорі видаються такими колючими, що нагадують їжачків? Атому, що вони, як виявляється далі з вірша, злякались осені. Їжачок, коли лякається, теж стає колючим клубочком.

До найбільш несподіваних порівнянь письменниця готує маленького читача-слухача. Наприклад, перш ніж порівняти звичайний опеньок з маркізом (?!), вона називає характерні елементи одягу маркіза: жабо, каптан. Шовковиста ніжка гриба і перетинка на ньому - ось у чому подібність опенька і маркіза, знаного дітьми з казок та пригодницьких оповідей, фільмів: «В жабо й атласному каптані стоїть грибочок, як маркіз». У назві вірша «Зелені дзьобики брунюк» теж заховане порівняння: зелені бруньки подібні до пташиних дзьобиків. Показово, що образ цей є тільки в назві вірша, тобто він цілоком самостійний.

Завдяки образному порівнянню діти легко сприймають зорову картину: «Ген корів розсипана квасолька доганяє хмари у полях». Черета в полі порівнюється не просто з квасолькою, а саме з розсипаною квасолькою.

Порівняння, заховане в прикметнику, нечасто трапляється в художній літературі, але поетеса не боїться залучити і його в дитячий вірш: *гусей лебедина низочка*. Можна бути певним: діти зрозуміють, чому низочка гусей називається лебединою, адже на початку вірша зіставлення гусей з лебедями умотивоване білим кольором, що передається прозорим порівняльним зворотом (*білі-білі, як лебеді*). Словосполучення із значенням порівняння, можливо, й не стануть активом мовної практики маляти, зате сприятимуть розвитку його поетичного мислення.

Не оминає Л. Костенко і такого художнього прийому, як метафора, і скерована вона переважно на олюднення навколишнього світу, що відповідає особливостям світосприймання дитини. Для дитини центр всесвіту - вона сама, і все навколо себе вона схильна уподібнювати собі. Отже, дитина психологічно готова сприйняти поетичну метафору, важливо тільки, щоб цей прийом відповідав рівню розвитку дитини, був їй зрозумілим. До сприймання метафоричних образів у поезії готує дитину й казка, де нарівні з людьми діють звірі, птахи, рослини, фантастичні персонажі. Предметам і явищам, птахам, тваринам і

комахам приписуються такі дії і стани людей, такі ознаки їх зовнішності, які не раз спостерігала, про які чула дитина: «Ріка заснула в берегах», «Цвіркуни й перепілочки припинили концерт», «одягла верба сережки», (місяць) «ходить лисий, без перуки», «привітався перший пароплав далеко десь з Дніпром і з берегами». В уста персонажів вкладаються звичні в щоденному вжитку фрази, наприклад, джміль «каже: - Доброго вам ранку!», верба «потихесеньку питала: Де ота біленька хатка, що гарнесенькі дівчатка?», «Сю ніч квітка питала квітку: «Що ж це робиться, поясни?». Олюденні персонажі віршів поетеса включає у відповідну обстановку. Так, дзвоник, де живе бджілка, називається *хаткою*: «Виглядає бджілка з хатки: - У дзвіночку добре спатки», у білочки в дуплі є *комора*, куди вона складає *в'язочки грибів*: «буде в мене у коморі ціла в'язочка грибів», про пір'я для гнізда говориться: «Пригодиться діточкам на перинку».

Все це створює цілісну картину опоетизованого навколишнього світу. Щоб дитина сприйняла цю картину, Ліна Костенко вибирає своєрідні орієнтири для малюка, що підказують йому хід поетичного мислення, шлях творення образу. Напр.: «Дощик, дощик, ти вже злива! Плаче груша, плаче слива». Чому плачуть груша і слива? Атому, що дощ. З них скапують дощові краплі-сльози. Пор. ще: «Сидить пряха та й пряде - сніг іде - іде - іде - нитка рветься де-не-де, а вона пряде й пряде». Отже, у вірші йдеться про незвичайну прялю, її прядиво - сніг. Так виникає поетичний образ снігопаду. Або у розповіді про

Людмила КРАСНОВА

ГРАНІ ПОЕТИЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ

Кожний текст можна розглядати на різних рівнях: діалогічному, синхроністичному, біографічному, генетичному, характерологічному, функціональному, асоціативному, референційному, аналогічному, екзистенціальному, символістському, інформативному, емотивному, актуальному і потенційному, хронотопному, світоглядному, металінгвістичному, поетичному, віршовому тощо. Ієрархії тут немає. Дослідник вибирає той рівень, або підхід, який йому більше до вподоби, який більше відповідає обраному для дослідження тексту або текстам.

Категорію екзистансу (екзистенціальний рівень тексту) можна для прикладу розглянути в зв'язку з поезією Є. Маланюка. Екзистанс- це своєрідний погляд на культуру й життя, на безпосереднє переживання людиною в її індивідуальному житті явищ ідеальних. Постає питання про філософські мотиви в творчості Маланюка, про «унію» філософії з літературою як наслідок певного типу філософської думки ХХ ст. Екзистанс як тип культури народжувався в естетиці авангарду 1910-1920 років, поступово він став ознакою прийдешніх десятиліть. Закон гармонії людини в бутті і буття в людині є основою буття людини на землі. Ця категорія екзистенціальної школи (Едмунд Гуссерль) стає актуальною і в творчості

«Слово і час» - щомісячний журнал Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАНУ та Спільки письменників. Головний редактор В.Дончик. Тираж 1.800 прим.

бузинового царя та його царство читаємо: «Є оркестри духові». Що за дивина? Проте наступний рядок дає ключ для розуміння: «Равлик-павлик у траві». Справді, рогове укриття равлика нагадує духовий інструмент. Це й стало основою поетизації звичайного слимака.

Учись спостерігати - ніби підказують маляти вірші Л. Костенко, - інакше ти нічого не побачиш, не збагнеш, минеш важливе, може, навіть головне, інакше тобі не відкрити таємниці прекрасного. А починається все з простого, з того, що помітиш звичайного горобця з пір'їнкою в дзьобику («Горобець із білою бородою»), відчуєш, що «ліс такий осінній, куди не ступиш - усе щось шарудить», зрадієш, що «Метелик білий в маки залетів».

Не втомлюйся фантазувати, тільки тоді ти довідаєшся, що «соловейко застудився. А тепер лежить під пледом, п'є гарячий чай із медом», що чорногуз «відлітаючи в Африку, пакував чемодан». Фантазія допоможе тобі повірити, що «Баба Віхола, сива Віхола на метільній мітлі приїхала», а чарівна пряха «Вже напярала хуртовин на шапки для верховин». Учись бачити єдність світу, спільне у відмінному, відмінне у спільному, і тоді зрозумієш: «Берізки по коліна у воді» тому, що повинь, «ходить вишня у віночку» тому, що вкрита білим цвітом, в осінньому лісі «спинається грибочок» так само, як спинається на ніжки дитина.

А крім того - вчись мови, тоді ти відчуєш її аромат, її невичерпність, бо хіба вбогою мовою скажеш: «*Де ж ти, літо, поділось, куди подалось? Осінь, ось вона, осінь! Осінь, ось вона, ось. Осінь брами твої замикала вночі, погубила у небі журавлині ключі.*»

Є. Маланюка, і в творчості Ліни Костенко. Є. Маланюк пише:

Весна і синь! Пісень і сліз не треба.
Мовчи. Вслухайсь. Дивись в нічну глибину:
Там літери сузір'я говорять з неба
Про вічності безкрайню далечинь.
А тут, на дні - глибокий спокій склепу.

У віршовому підході характер інтонування, ритмомелодики дуже важливий для цілісного розуміння тексту. Ось у Ліни Костенко:

Юдоль плачу, земля моя, планета,
Блакитна зірка в часу на плаву,
Мій білий світ, міцні твої тенета -
страждаю, мучусь, гину, а живу!

Страждаю, мучусь, і живу, і гину,
благословляю біль твоїх тенет.
Цю грудочку тепла - у Всесвіті - людину!
І Всесвіт цей - акваріум планет.

Тип інтонування тут значно складніший і не вкладається в жодну регламентацію-класифікацію, бо містить і сповідь, і вигук, і відчай, і ніжність, і біль, і віру. Метр - ямб сприяє до деякої міри піднесенню голосу й інтонації, сприяє напрузі висловлювання. Градація з антитезою, що міняє свій сенс (гину - а живу; живу - а гину) передає загальне відчуття болю, надсади, відчаю. Все це підсилене звертаннями (моя земля, моя планета, юдоль плачу, мій білий світ) - цілою системою метафоризованих звертань, у яких розчиняється «я» ліричного героя. Цілість та інтонаційна завершеність вірша формується системою повторів на різних рівнях: емотивному, синтаксичному,